

Sobre el nacionalisme, Josep Guia

Els prejudicis i les rutines seguides al voltant de la qüestió nacional per les organitzacions polítiques de classe, i pels seus teòrics en primer lloc, han creat i provocat no sols deformacions mentals i incapacitats d'anàlisi sinó, fins i tot, ceguesa pura i simple per a observar fets evidents en la dinàmica del comportament de les masses. Com, sinó, explicar-se, sense aquesta mena de vacuna contra tot el que faci referència a nació/nacionalisme, pàtria/patriotisme..., que no s'hagi valorat degudament la determinant component nacional de tots els moviments de masses amb transcendència històrica? Com no veure que les lluites de classe, en els seus enfrontaments decisius, es manifesten sempre envoltades, recobertes i, alhora, impulsades per una o altra ideologia nacionalista? O, el que encara és pitjor: com és possible de veure el nacionalisme de l'«Allons enfants de la Patrie...», de la revolució burgesa francesa, i no veure el nacionalisme del «Patria o Muerte: Venceremos!», de la revolució socialista cubana?

En un estadi històric incipient del moviment obrer era més justificable –bé que no totalment– que les observacions sobre el fet nacional no anessin més enllà dels esclatants i recents moviments nacionals protagonitzats i abanderats per les revolucions burgeses de l'època moderna i, en particular, del segle XIX i primers anys del XX: Però d'aleshores ençà ha passat molt de temps i s'han produït, entre d'altres fets també importants, noves experiències revolucionàries de signe proletari. En totes aquestes experiències (Cuba, Algèria, Vietnam...), l'alliberament nacional ha estat consubstancial a la lluita revolucionària. Fins i tot la gran revolució socialista russa no va ser ni tan *una* ni tan *russa*: la falsa concepció que es deriva de la presentació de la presa del Palau d'Hivern com la culminació de la victòria del proletariat, la qual ens duu a interpretar que la revolució va ser el resultat d'una lluita de classes «pura» (= sense «interferències» nacionals), cal substituir-la per la visió més d'acord amb la realitat, que la victòria del proletariat realment es va dilucidar després del 1917, a través de les lluites d'*alliberament nacional* que es van produir a cadascuna de les nacions de l'estat rus. Aquesta pluralitat d'opressions i d'arrelaments de classe i nacionals són els que realment van fer possible l'àmplia mobilització victoriosa dels pobles de l'estat rus contra la conjunció de les forces reaccionàries de l'interior i de l'exterior, entre el 1917 i el 1920. Que l'estalinisme tallés posteriorment, i contundentment, aquesta pluralitat d'estats socialistes que anaven configurant-se a les diferents nacions, ha estat el factor determinant de la imatge deformada –«neta de nacionalismes»– que ha tingut entre nosaltres la Revolució Russa d'Octubre, la qual, amb més propietat, s'hauria de dir la «Revolució Socialista dels Pobles de l'Estat Rus, del 1917 al 1920».

D'altra banda, una altra observació que també es pot fer –que s'ha de fer– ara, i que al principi de segle era impossible de fer, és que «estat socialista» i «estat plurinacional» (cal llegir «estat amb pervivències d'opressió nacional») fan mala lliga. Fins al punt que la cosa pot arribar a ésser un dels principals factors que la transició cap al comunisme quedi aturada i s'iniciï un procés d'involució cap a noves formes de restabliment de les estructures capitalistes.

El nacionalisme, eina estratègica de masses

No és exagerat d'afirmar que, al llarg de la història, les classes socials accedeixen i es mantenen en el poder assumint i potenciant una determinada ideologia de grup, un determinat patriotisme més o menys definit, a través del qual involucren al costat dels seus interessos unes altres capes socials. I això, tant en els casos que el grup

de referència és coherent (nacionalment) com en els casos que, per damunt d'una diversitat de grups, s'imposa i s'esgrimeix, per la classe social dirigent i beneficiària de la maniobra, una consciència alienada d'unitat (nacional).

El recurs a la col·lectivitat –real o fictícia–, als valors i a la idiosincràcia d'aquesta, als drets de tota mena que li corresponen o al gran destí que ha d'acomplir –tot, segons les valoracions «dels qui recorren», i tant si és per a la simple defensa i autoafirmació com per justificar l'agressió i el domini– és una constant històrica tan antiga com la lluita de classes, puix que és el seu recobriment. És l'eina de masses de les classes socials en lluita. Cal puntualitzar, però: en lluita per, o contra, el poder polític. I calia puntualitzar perquè, altrament, exemples no en faltarien per negar la contundència de l'afirmació: des del marxista de formulari que adduiria qualsevol vaga realitzada al voltant de qualsevol conveni per «demostrar» la falsedat del recurs al nacionalisme per part de la classe obrera, fins al nacionalista no marxista que ens diria que els pobles, les nacions, es mouen per ideals col·lectivament compartits, els quals afecten totes les classes socials en general i no responen als interessos i les intencions de cap d'elles en particular.

Resumint: com que en i des del marxisme (a diferència de l'anarquisme) la lluita *contra* el poder polític no és més que la lluita *per un altre* poder polític, podem deixar així el que volem dir: *el nacionalisme és l'eina ideològica de mobilització de masses que fa servir una classe social per a la conquesta o el manteniment-consolidació del seu poder polític.*

Variabilitat del contingut de classe del nacionalisme

Algun docte de cuina dirà que, amb l'afirmació anterior, estem designant amb el mot «nacionalisme» certes ideologies *patriòtiques* anteriors al mateix concepte burgès de nació. Exactament! Encara diré més, senyor Dupont: no sols anteriors sinó *també* posteriors. Perquè el de *nació* no és exclusivament ni única un concepte burgès, malgrat la quantitat ingent de marxistes de formulari que tenen un concepte burgès de la *nació*. A tot estirar, el que va fer la burgesia va ser manipular i redefinir el producte, en funció sempre dels seus interessos, perquè d'això depenia l'*adhesió popular* necessària per al triomf i l'estabilitat del seu accés al poder. En aquest sentit, la burgesia en va reconèixer unes, de nacions, en va *inventar* d'altres, i va intentar d'esborrar-ne moltes més, la reivindicació actual de les quals no pot ésser si no és anitburgesa.

De nacions i nacionalismes, doncs, no sols hi ha els que ha definit i utilitzat la burgesia. Resulta bastant incomprendible que s'hagi mantingut durant anys la fal·làcia que el nacionalisme és (invariablement) burgès, quan el mateix Lenin afirmava que els nacionalismes sempre van per parells, dialècticament oposats: sempre n'hi ha un d'opressor i un altre d'alliberador. Per conciliar aquesta afirmació amb el dogma que tot nacionalisme és burgès, caldria concloure que tots dos, l'opressor i l'alliberador, són de signe burgès, és a dir, que la mateixa burgesia jugava dues ideologies contradictòries alhora, i més quan encara no tenia el poder. Si us plau! Segurament estarà més en raó pensar que (en el temps i els llocs de Lenin: la Rússia tsarista) un d'ells, l'opressor, era un nacionalisme feudal, i l'altre l'alliberador, era un nacionalisme burgès. Lenin mateix ho diu: «... el nacionalisme dels grans russos (...) és ara el més terrible; és el menys burgès, però el més feudal».

El nacionalisme en Marx i Lenin

A Marx i Lenin els va faltar perspectiva històrica a l'hora d'analitzar el paper que havia jugat i que podria continuar jugant el nacionalisme —els nacionalismes— en la lluita de classes. I la raó principal d'aquesta mancança —a banda del fet secundari, en homes com ells, de no haver viscut i patit personalment una opressió nacional— potser sigui que ambdós van viure l'època històrica de l'esclat dels moviments nacionals encapçalats i manipulats per les respectives burgesies en llur accés al poder. Això va ésser pràcticament l'únic que van veure del nacionalisme. No hi entraren més, i amb aquestes parcials observacions elaboraren llurs anàlisis i conclusions.

Marx va desconèixer i va bandejar fins a tal punt la constant importància dels profunds arrelaments psíquics i sentimentals dels trets nacionals —arrelaments que es donen especialment al si de les classes populars— que va arribar a dir i escriure aquella desafortunada frase «els obrers no tenen pàtria», de conseqüències ben funestes, i de vegades tràgiques, perquè a partir d'ella es va entendre i estendre que l'estratègia obrera d'accés al poder anava no sols al marge dels sentiments nacionals sinó expressament en contra. Com si les *pàtries* i els *patriotismes* haguessin estat, fossin i haguessin d'ésser privatis de la burgesia! La I guerra mundial s'encarregà d'invalidar —per bé que la lliçó no va ésser apresada— una tan pedestre i suïcida interpretació de l'*internacionalisme* com a sinònim d'*antinacionalisme*. Altres fets posteriors, ja ho hem dit abans, han acabat d'evidenciar que, a més dels nacionalismes de signe feudal i de signe burgès, existeixen nacionalismes de contingut obrer que han permès i permetran d'arribar a la constitució de més d'un estat socialista. Al Vietnam o a Cuba, Ho Xi Minh i Fidel Castro han sabut recuperar la «pàtria» per a la teoria i la pràctica revolucionàries. Tot traient-li l'*anatema*, han demostrat en la pràctica que el nacionalisme pot contribuir a la victòria de la revolució socialista.

Lenin va adoptar una postura més pragmàtica que no pas teòrica, més de tractament tàctic dels moviments nacionals que anaven apareixent que no pas de valoració estratègica del nacionalisme. Tanmateix, i com ja hem dit, en moltes ocasions va apuntar idees que manifesten fins a quin punt li hauria estat fàcil una teoria més general i completa. Fins i tot allò del dret a l'autodeterminació, que després s'ha repetit incansablement com a fórmula oficial a aplicar per a les nacions oprimides en qualsevol lloc i circumstància, no era en el seu origen més que una solució tàctica adoptada pel partit bolxevic per a un lloc i una circumstància. Es tractava —en paraules del mateix Lenin— «del programa nacional dels marxistes d'un país determinat, Rússia; d'una època determinada, els començaments del segle XX». Que ell mateix, en altres moments i mancat com estava d'una interpretació global del nacionalisme, elevés la fórmula esmentada a un rang i una amplitud que no li corresponia, no invalida l'afirmació radical que tot el que Lenin va dir i fer sobre la qüestió nacional estava impregnat d'un punt de vista eminentment tàctic i, per tant, referit a la realitat i al temps que l'envoltaven.

Proposta de definició general

El nacionalisme és la ideologia d'incidència policlassista esgrimida per una classe social al servei de la seua lluita pel poder (exactament: per a la formació i/o el manteniment del seu poder polític), en un determinat àmbit territorial on existeix un cert grup nacional, el recurs i l'apel·lació al qual (en una dimensió real o alienada) és la causa de l'esmentat nacionalisme.

La qüestió de l'estat, és a dir, del poder polític d'una classe social, és al centre de la nostra proposta de definició. El nacionalisme, doncs, és una ideologia «d'estat»: d'un estat inexistent i reivindicat o d'un estat existent i imposat. Els nacionalistes que no es plantegen la qüestió de l'estat (en una de les dues opcions esmentades) són els comparses que, en qualsevol ideologia, l'acompanyen, l'eixamplen i, alhora, la dilueixen; per exemple, l'esquerra monàrquica espanyola respecte a l'espanyolisme (burgès, no cal dir-ho) o l'esquerra republicana catalana respecte a l'independentisme (proletari, és clar).

D'altra banda, mai no repetirem prou que la qualificació política i de classe d'una ideologia no s'ha de fer en funció dels *ideologitzats* (la classe, o més aviat les classes destinatàries), sinó en funció de l'*ideologitzador* (la classe, en singular, impulsora i beneficiària). Així doncs cal entendre que el nacionalisme és una ideologia interclassista, o millor, policlassista quant a la *incidència de masses* que té, no quant als *interessos de classe* als quals respon. Quan algú parla del contingut de classe del nacionalisme òbviament fa referència a aquest segon aspecte. Per exemple, ningú no gosarà pensar que l'espanyolisme (= ideologia que defensa l'actual estat espanyol) és d'esquerres pel fet que l'esquerra monàrquica espanyola hi sigui de quatre potes, «*hasta las cachas*». De la mateixa manera, el catalanisme (ideologia reivindicatòria del futur estat català, Salses i Guardamar inclosos) no és de dretes per molt que es diguin catalanistes els burgesets subalterns, i baixets, de casa nostra. Així, doncs, en un estat plurinacional, que ha estat construït històricament sobre la base de la preeminència de les característiques nacionals d'un dels grups d'habitants del territori i sobre la base del bandejament dels altres grups, hi ha dos tipus antagònics de nacionalisme: un d'opressor i un altre d'alliberador.

El primer respon als interessos de la classe que detenta el poder polític estatal. El segon sols pot respondre als interessos de la classe dialècticament oposada a la que detenta el poder polític estatal.

De tota manera, cal sortir al pas d'aquells altres que diuen, sense vergonya, que «el nacionalisme (el d'alliberament, és clar, que l'altre ni el veuen, tot i que l'exerceixen cada dia) és petit-burgès». Preguntem: pot la petita burgesia segregat i arribar a fer que sigui hegemònica una ideologia pròpia (el nacionalisme d'alliberament), oposada a la ideologia dominant (el nacionalisme opressor), i que, a més, sigui una *ideologia-eina* d'accés al poder? O, en altres paraules, pot la petita burgesia plantejar-se l'accés al poder com a classe? La contestació és clara: no. Les capes petit burgeses són capes subordinades a una de les dues classes socials antagòniques que les voregen. Políticament i ideològica, la radicalització de la lluita de classes arrossega la petita burgesia al costat de la burgesia o al costat de la classe obrera, i les seues iniciatives polítiques o ideològiques són, objectivament, pro-obreres o pro-burgeses. En la lluita pel poder polític fa el paper de comparsa. I l'alliberament nacional –cal repetir-ho– significa una lluita per un poder polític.

Aquesta estupidesa de donar una significació de classe al nacionalisme totalment impossible i irreal cal interpretar-la com la darrera posició dels marxistes de formulari que, davant de l'evidència, ja no poden continuar defensant que tot nacionalisme és burgès per naturalesa, al temps que, davant del *dogma* aquell d'«els obrers no tenen pàtria» –que ells entenen, a més, malament (entre d'altres raons perquè el qui ho va dir tampoc no es va explicar gaire)–, tampoc no poden deixar de dir que és burgès. La síntesi? Que sigui un poc burgès, i per això li posen el «petit al davant. Segons la mateixa regla, com hauríem d'anomenar aquells que el dogma, o la tradició, ens diu que són marxistes i l'evidència ens diu que no? «Petit-marxistes»?

Finalment, és interessant d'assenyalar el sentit tan radicalment diferent que té l'apel·lació i el recurs (interclassista) a les masses en l'un i l'altre nacionalisme existents al si d'un estat burgès plurinacional. El primer, el nacionalisme oficialment adoptat i impulsat per la burgesia, *pretén la integració de les masses sota l'estat* –diuen- *de tots*, mentre que el segon, el nacionalisme d'alliberament assumit i impulsat per la classe obrera, *pretén la mobilització de les masses contra l'estat d'uns pocs*. És a dir, que el primer *pretén la negació* de la lluita de classes i el segon *es basa en l'afirmació* de la lluita de classes.

De les ideologies nacionals a les multinacionals

En un estat burgès, el nacionalisme opressor, en tant que ideologia d'integració de classes amb la finalitat d'imposar i mantenir el poder constituït, pretén d'esborrar les diferències de nacionalitat i de classe («*la unidad de los hombres i las tierras de España*» n'és un eslògan il·lustratiu) per tal de consolidar al màxim aquest poder.

La forma de domini de la burgesia, a diferència de la de l'aristocràcia que no tenia cap interès a dissimular les diferències de classe, consisteix a «fer creure» que tots som ciutadans iguals, amb els mateixos drets i deures, amb la mateixa «*nación*», i que les institucions polítiques estatals són el resultat de l'expressió de la sobirania «nacional» i, per tant, tots els ciutadans hi participen igualment. Les raons que té la burgesia per, una vegada en el poder, continuar «fent creure» en una fictícia «*nación*» són clares: li cal aconseguir aconseguir l'*homogeneïtzació* dels homes i les terres i les aigües i les llengües i les lleis i els costums i les comunicacions i les escoles i les policies i les quintes i els presos i les mesures i les monedes i les províncies i els impostos i els funcionaris i els tribunals, etc., etc. I li cal aquesta harmonització, aquest unitarisme, perquè tot això és condició indispensable per a la formació i el funcionament d'un *mercat*, puix que al capdavant un estat burgès no és més que això: un mercat, o més ben dit, una unitat de mercat, la qual funciona de forma unificada a l'interior, i a partir de la qual es participa en el mercat exterior. (Suggeriment: «*España es una unidad de mercado en lo universal*»).

Lògicament amb això, de cap manera al burgesia pot estar interessada en la creació d'uns estats nous –objectiu últim dels nacionalistes d'alliberament- perquè ja en té un de muntat, l'existència del qual és absolutament incompatible amb l'aparició dels nous. I, diguem-ho encara que sigui de passada, quan a la gran burgesia imperialista se li han quedat i se li queden petits els estats burgesos de tall vuitcentista, *no els trenca sinó que els agrupa*. Aleshores, tendeix a crear estructures (polítiques, militars, econòmiques) suprastatals a partir de la unitat bàsica dels estats constituïts, els quals, d'aquesta manera, esdevenen compatibles amb les noves necessitats d'acumulació de poder. Aquesta és la dinàmica del capitalisme, en la fase monopolista i imperialista. Els «estats-nació» constituïts, i el nacionalisme que els dona suport, no es posen en qüestió en cap moment, malgrat que econòmicament responguin a una etapa anterior del desenvolupament del mercat capitalista.

Les ideologies de caire «cosmopolita», «universalista», etc., no són altra cosa que un producte ideològic de l'actual fase del capitalisme... i, significativament, solen esgrimir-se sempre contra els nacionalismes d'alliberament, però no mai contra els nacionalismes oficials-estatals; tanmateix, des de l'òptica dels «ciutadans del món» (observeu que va ser Kennedy qui va posar en circulació aquesta frase) tan «localistes» haurien de ser considerats els uns com els altres. El que passa és que els nacionalismes d'alliberament al si d'un estat capitalista van decididament contra la burgesia, tant la «nacional» com la «multinacional».

L'ampliació dels àmbits de poder polític, amb les cobertures ideològiques consegüents, és una constant del desenvolupament capitalista. Primer varen recórrer a la «nación», i quan aquesta ja els ve una mica estreta, aleshores ens encolomen «nación» i «civilización occidental», i, després, quan l'acumulació de capital i de poder esdevé «universal» –sense deixar d'ésser «nacional» i «occidental»– ve allò del «ciudadano del mundo». Tota una estratègia a combatre mitjançant una altra estratègia de signe oposat.

L'estratègia obrera d'alliberament nacional

La confrontació teòrica de l'estratègia obrera d'alliberament nacional, entesa com el camí de lluita radicalment oposat al de la consolidació de les estructures de poder burgès i als nacionalismes alienats i imperialistes que donen suport a aquesta consolidació, ha estat bastant tardanament formulada en la història del moviment obrer. De fet, és d'ençà dels anys 60 que està produint-se –i aquest paper n'és un exponent– aquesta nova concepció. Cal remarcar, a més, que en aquesta qüestió és on s'ha produït, i encara es produeix, una de les majors dissociacions entre la pràctica de lluita de les masses i la teoria política que l'hauria d'interpretar i, alhora, canalitzar per tal d'extreure'n les màximes potencialitats revolucionàries. En efecte, malgrat totes les concepcions pseudointernacionalistes i estatalistes, les lluites d'emancipació obrera arreu de les nacions oprimides no han deixat mai d'ésser, alhora, lluites d'alliberament nacional; a la pràctica, sempre ha estat una constant al si del moviment obrer i popular l'estratègia de lluita per la dispersió del poder polític (que facilita l'accés de la classe obrera al poder) contra la concentració del poder polític (que garanteix el manteniment del poder burgès).

Tanmateix, per què s'ha perllongat durant tant de temps aquesta situació evidentment no marxista entre els qui es proclamen marxistes? Per què, finalment, ja ha arribat l'hora de liquidar aquesta situació *contrarevolucionària*, tot definint la correcta estratègia obrera d'accés al poder? Quines són, d'altra banda, les característiques més importants de l'estratègia obrera d'alliberament nacional, arreu i als Països Catalans? Com recuperar el temps perdut i la consciència alienada de grans masses obreres manipulades per i en una direcció errònia? Les ratlles que segueixen intenten d'avançar alguns elements de resposta.

Ja hem apuntat que Marx i Lenin no van arribar a copsar la veritable naturalesa, canviant segons els llocs i les circumstàncies alhora que determinada per aquestes, dels nacionalismes. Varen partir, com si d'un axioma es tractés, del fet que els moviments nacionals eren consubstancials, en *exclusiva*, a les revolucions democràticoburgeses. Fins a tal punt que és cert allò que el mateix Lenin, després d'afirmar una vegada més que el punt 9 dels marxistes de Rússia (congrés del 1903) «es refereix als moviments nacionals democràticoburgesos», fa l'afirmació següent: «el problema nacional, en la majoria dels països occidentals, fa ja molt de temps que està resolt», perquè, a diferència de l'Europa oriental i d'Àsia, «són països que han acabat de fa temps les transformacions democràticoburgeses»; i més endavant afegeix: «A l'Europa occidental, continental, l'època de les revolucions democràticoburgeses comprèn un interval de temps prou determinat, aproximadament del 1789 al 1871. Aquesta va ésser precisament l'època dels moviments nacionals i de la creació dels estats nacionals. Acabada aquesta època, l'Europa occidental s'havia convertit en un sistema format per estats burgesos, els quals, a més, eren, com a norma, estats nacionalment homogenis. Per això, buscar ara el dret a l'autodeterminació en els programes dels socialistes de l'Europa occidental significa no comprendre l'abecé del marxisme».

«A l'Europa oriental i a l'Àsia, l'època de les revolucions democràticoburgeses sols va començar el 1905. Les revolucions a Rússia, Pèrsia, Turquia i Xina, les guerres en els Balcans: aquesta és la cadena dels esdeveniments mundials ocorreguts en la *nostra època* i el el nostre *Orient*. I en aquesta cadena d'esdeveniments sols un orb pot deixar de veure el desvetllament de *tota una sèrie* de moviments nacionals democràticoburgesos, amb tendències a crear estats independents en el sentit nacional i nacionalment homogenis. Precisament i sols perquè Rússia, junt amb els nostres països veïns, travessa aquesta època, ens cal a nosaltres en el nostre programa un punt sobre el dret de les nacions a l'autodeterminació.»

La por al nacionalisme

No és el que més ens interessa destacar la pretesa unidimensionalitat (burgesa) que hom adjudica al contingut de classe dels nacionalismes, d'altra banda prou justificable aleshores per manca d'un major ventall d'experiències a observar. El que realment ens interessa és assenyalar les conseqüències del tot negatives que han comportat posteriorment aquestes afirmacions, sobretot després d'haver estat convertides en *clixé* dogmàtic per Stalin («El problema nacional ha deixat de ser un problema particular i intern dels estats, i s'ha convertit en un problema general i internacional, en el problema mundial d'alliberar, als països dependents i a les colònies, els pobles oprimits del jou de l'imperialisme», 1924), i repetides rutinàriament i acríticament per tots els marxistes de formulari des d'aleshores fins avui. *La por al nacionalisme*, concebut com a ideologia consubstancialment burgesa, ha obligat a les mil i una cabrioles mentals per tal d'entrar-hi sense entrar-hi: de la postura de negació total al reconeixement dels nacionalismes d'alliberament existents a l'interior d'estats democràticoburgesos –i la consegüent i prèvia negació del reconeixement de l'existència de les mateixes nacions oprimides que els donen suport-, fins al tractament amb pinces i *des de fora* («la classe obrera no té pàtria», de nou!), com si de foc es tractés, amb fórmules ambigües de vague i teòric reconeixement d'un dret (democràtic i interclassista, per més senyes), sense saber exactament en raó de què.

El viratge «nacional-estatalista»

Tota aquesta trajectòria marcada per clixés estalinians de fer del problema nacional» una qüestió específica «dels països dependents –neocolònies, per entendre'ns- i de les colònies», s'accentua en la seua hostilitat contra les nacions oprimides existents a l'interior d'estats burgesos a partir del que es coneix com el viratge «nacionalista» imposat per Stalin a la III Internacional, els més directes hereus del qual són els partits eurocomunists. En efecte, del no pronunciament *teòric* inicial (per mor del principi «internacionalista») ni a favor del nacionalisme oficial de l'estat burgès ni dels nacionalismes d'alliberament existents al si d'aquests estats, es passa al respecte, a l'acatament i a la defensa pràctica dels marcs «nacionals» pretesament configurats pels estats capitalistes. Apareixen, així, les vies «nacionals» al socialisme, el suport a la «pàtria» definida per la burgesia i, consegüentment, a la infiltració en l'aparell de l'estat com a estratègia per a la presa del poder. És a dir, apareix així l'eurocomunisme. En qualsevol cas, però, aquest és el camí obligat per a tots aquells que parteixen de la concepció que l'estat burgès determina el marc local més immediat, i al mateix temps el marc preminent, de la lluita de classes; és el camí obligat per a tots aquells que segueixen el que s'ha vingut anomenant «estratègies estatalistes». La caiguda en el reformisme, per a tots ells, és sols qüestió de temps.

Exactament aquest *viratge* és el que marca, des dels inicis del moviment obrer, el tret més característic de la socialdemocràcia. Sense necessitat d'anar més enllà del prefaci de la primera edició de *L'estat i la revolució* (agost de 1917) ja trobem la següent frase: «...el corrent del social-xovinisme imperant als partits socialistes oficials del món sencer (i ara, dels eurocomunistes, afegim nosaltres)... es distingeix per l'adaptació vil i rastrera que fan els «caps del socialisme» no sols als interessos de «llur» burgesia nacional, sinó, precisament, als de «llur» estat... ».

Potser ja no cal estendre's més en la crítica ideològica d'aquesta opció que no és altra cosa, en les seves línies fonamentals, que la socialdemocràcia clàssica (amb o sense organització de centralisme democràtic). Pel que fa a les seues formulacions polítiques, aquestes són, totes, d'acceptació i de suport de la unitat i la integritat de l'estat constituït. L'existència de nacions oprimides sota aquests estats no significa per a ells, en cap cas, un punt de partida sobre el qual basar llur estratègia d'accés al poder, sinó, més aviat, un element de distorsió constant en aquesta estratègia.

Del «dret a l'autodeterminació» a la «lluita per la independència»

Pel que fa a la crítica ideològica de l'internacionalisme abstracte, ja hem parlat bastant en pàgines anteriors del seu fracàs històric com a «ideologia-eina» de mobilització obrera *apàtrida* per a l'accés al poder polític. Que els obrers no tinguin la pàtria definida per la burgesia no vol dir que no en tinguin cap, i que, per tant, hagin de basar llur lluita pel poder polític de classe en la negació de totes les nacions i de tots els nacionalismes. Ben al contrari, és a partir de l'assumpció i direcció del nacionalisme de la pròpia i real comunitat nacional de cada porció de la classe obrera, que es podrà arribar a la constitució dels respectius estats socialistes.

Però a més d'aquestes consideracions, el que realment volem tractar ací és de la crítica a l'explicació política –«el dret a l'autodeterminació»– que adopta actualment (més per *tradició* que per altra cosa) aquesta postura internacionalista abstracta. No entrarem en la qüestió de la correcció o incorrecció del «punt 9 del programa dels marxistes de Rússia», la qual requeriria de realitzar una retrospecció històrica a les circumstàncies d'aquella època que excedeix totalment la nostra intenció. Però precisament aquest desajustament entre una i altra realitat (de l'Europa oriental i l'Àsia de principis de segle, a l'Europa occidental d'avui) és el que ens permet de criticar el trasllat mecanicista que suposa agafar una formulació política marxista elaborada en funció d'unes circumstàncies històriques determinades i aplicar-la posteriorment a dojo, com si de l'aspirina es tractés. Contra aquesta pretensió d'universalitat de la fórmula que presenten els actuals internacionalistes abstractes, els textos referits de Lenin deixen ben clar a quins moviments nacionals –i per tant, a quins no– es referia el dret a l'autodeterminació. Cal assenyalar, a més, que en aquest trasllat se sol perdre una part de l'equipatge, ja que Lenin repetia, sistemàticament, que el dret a l'autodeterminació no és altra cosa que el dret a la formació d'un estat independent, mentre que els transportistes de referència, ves per on, s'obliden, també sistemàticament, de fer aquesta «puntualització».

D'altra banda, també hi ha qui intenta de dissimular aquest recurs al passat, fent com qui ha redescobert la fórmula després d'unes forçades i increïbles anàlisis de la situació actual. Les incoherències i les falsedats que contenen aquestes anàlisis és capaç de detectar-les qui només conegui les beceroles del marxisme. Pel que fa, però, a la tesi de totes aquestes argumentacions, és a dir, a la pretesa vigència del «dret a l'autodeterminació», en tant que fórmula política a aplicar pels marxistes per al tractament, arreu, de les situacions d'opressió nacional, cal dir el següent:

- No és un punt programàtic per a la classe obrera, és a dir, per a ésser exercit per la classe obrera, sinó que més aviat és una espècie de programa que la classe obrera i les seues organitzacions ofereixen perquè sigui assumit i exercit per les altres classes socials fonamentalment o, en el millor dels casos, pel conjunt de la població. Aquí trobem, doncs, i mútuament implicades, les següents postures errònies: *estrangerisme* i *distanciament* de la classe obrera pel que fa a l'opressió nacional, tot i mirant-se-la des de fora; *populisme* i *democratism programàtic*, que deixa en mans del «conjunt de la població» les decisions sobre el poder polític. En definitiva, una situació propícia perquè la classe obrera sigui arrossegada per les polítiques nacionals empreses pels seus enemics de classe.

- Fins i tot com a fórmula democràtica-populista, no és un programa elaborat des de la nació oprimida per a lluitar pel seu alliberament, sinó que es limita a reconèixer, des de fora, un dret d'aquesta nació, i de vegades tan genèricament que ni tan sols es prenen la molèstia de reconèixer l'existència de tal nació.

En qualsevol cas, l'etiqueta del «dret a l'autodeterminació», com a formulació política (des de l'òptica marxista) per a resoldre (?) les situacions d'opressió nacional al si d'estats burgesos, s'ha de rebutjar perquè l'alliberament nacional no va tant pel *reconeixement d'un dret democràtic* sinó per l'*exercici d'una obligació revolucionària*. I, si un cop superada ja, i bandejada, la dèbil menció al «dret», volem continuar emprant el mot «autodeterminació», ha de quedar ben clar el seu significat, del tot allunyat de posicions abstractament democràtiques, de referèndums, de declaracions universals de drets dels pobles, etc. En aquest sentit del mot, podem dir que els pobles (les masses populars) s'autodeterminen (=lluiten per la conquesta d'un poder polític), bé dirigits per la burgesia contra l'aristocràcia, bé dirigits per la classe obrera contra la burgesia; en qualsevol cas, però, cal contextualitzar l'autodeterminació al si de la lluita de classes, la qual és una lluita llarga, amb diversos episodis de victòries i derrotes, en la qual, comptant i tot amb els aspectes electorals que pugui tenir aquesta lluita, no es pot dir mai que la qüestió de l'autodeterminació es resol d'un colp, amb un acte formal, com pugui ser un plebiscit, a partir del qual quedi establert i decidit si un poble (i, en realitat, una classe) està per aquesta o per aquella estructuració del poder polític. La lluita de classes, i l'autodeterminació també, són més que un referèndum. De fet, mai cap poble –i amb ell la classe social que el dirigeix– s'ha «autodeterminat» mitjançant un referèndum. El «referèndum de l'autodeterminació» és com la «resurrecció de la carn», que ningú no l'ha vista ni la veurà. I qui diu un referèndum, diu qualsevol altre acte formal: «assemblea nacional de l'autodeterminació», «Generalitat obrera per a l'autodeterminació», o qualsevol altra collonada per l'estil.

L'anàlisi actual i correcta sobre quina ha d'ésser la *fórmula* política a aplicar a les nacions oprimides sota els estats burgesos ha de prendre com a base única de consideració –ningú que es digui marxista no pot fer-ho altrament– els interessos objectius (estratègics) de la classe obrera: l'assoliment del poder polític, com a pas cap a la societat comunista (sense classes i, per tant, sense estats) mundial.

En quins marcs, però, s'han de configurar aquests poders (estats) socialistes, i, en conseqüència, les organitzacions que han de lluitar per ells? En aquesta qüestió rau la *crucialitat de les estratègies*. Potser, però, abans d'entrar-hi de ple, cal sortir al pas d'una possible objecció: la unitat obrera arreu del món. Evidentment, la lluita de la classe obrera contra el capitalisme és una sola lluita, comuna arreu, i tal unitat es manifesta mitjançant la solidaritat exercida a partir dels marcs específics en què les porcions territorialment delimitades de la classe obrera plantegen llur estratègia concreta d'accés

al poder, de constitució d'un estat socialista. El problema, doncs, retorna al començament: la delimitació territorial d'aquests marcs específics de lluita. I, en concret, l'alternativa que es presenta en el nostre temps és clara i contundent: o són els marcs estatals –i prestesament «nacionals»- definits per la burgesia, o són les nacions existents sota aquests marcs estatals i oprimides per ells. En el primer cas, tenim les estratègies estatalistes, i en el segon les estratègies independentistes. Cal, doncs, analitzar en teoria i observar en la pràctica quina de les dues és l'*estratègia*.